

Két közgazdasági folyóirat cikkei a 2010 utáni magyarországi változásokról (dokumentált esszé)

LAKI MIHÁLY

Két magyar folyóirat lektorált cikkeinek példáján azt vizsgáljuk, hogy magyar közgazdászok milyen megállapításokat tettek a 2010 utáni hazai társadalmi-gazdasági folyamatokról. A gazdaságpolitika készítői és a gazdaságot szabályozó intézmények fontos hajlamairól és ösztönzőiről informálnak bennünket e cikkek elemzése a keleti nyitásról, a konfliktusos viszonyról az Európai Unióval, az állam növekvő befolyásáról, az állami tulajdon növekvő volumenéről és hányadáról, a felső középosztálynak kedvező adórendszerről, a kormány gazdaságpolitikáját támogató központi bankról. Ám a 43 lektorált cikk megállapításai még nem elegendők egy formálódó gazdasági-társadalmi rendszer leírásához, rekonstruálásához.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: A11.

2010-ben nem szokásos kormányváltás zajlott le Magyarországon. A választáson nyertes pártszövetség a kétharmados parlamenti többség birtokában példátlan gyorsasággal, gyökeresen átalakította az alkotmányos berendezkedést, az 1989-es alkotmányt új alaptörvényre cserélte. Megváltoztatták az államigazgatást, a közoktatás, az egészségügy szerkezetét, irányítását és finanszírozását. A korábbtól jelentősen eltérő működtetési szemlélettel és eszközökkel találkozunk a gazdaság szabályozásában, az adószervezetben, a szegények, a munkanélküliek segélyezésében, a közigazgatásban, az önkormányzatok jogállásában és pénzkezelésében. Jelentősen megnövelték az állami tulajdon súlyát a gazdaságban.

Az új működésmód és szerkezet alig néhány éves. Menet közben is rendre változik, ám többen – főként az új szerkezet bírálói, társadalomtudósok, közírók, politikusok – megkísérelték az elbukott 1989-es köztársaságtól jelentősen, alapvetően különböző *társadalmi-gazdasági rendszerként* leírni a módosult állapotokat (Bokros, 2014, Csanádi, 2014, Debreczeni, 2013, Magyar, 2013, 2014, 2015, Tölgyessy, 2014a, 2014b, Ungváry, 2014).

A rendszer (ezen belül a társadalmi-gazdasági rendszer) fogalmának nincs egyetlen, a tudományos közösség által elfogadott meghatározása.¹ A továbbiakban *Kornai János* [2007]

Laki Mihály az MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézetének tudományos tanácsadója. E-mail cím: laki.mihaly@krtk.mta.hu

rendszerfogalmát használjuk, aki a tulajdonviszonyok, a koordinációs mechanizmusok és a politikai hatalom monopolizáltságának léte, mértéke szerint különbözteti meg a szocialista és a kapitalista rendszert.²

Nem mutatjuk be és nem értékeljük a rendszer átalakulását, módosulását állító, elemző tanulmányoknak, cikkeknek, könyveknek a főbb állításait, következtetéseit. Összehasonlító elemzésükre sem vállalkozunk. Fontos közös tulajdonságuk, hogy szerzőik ezekben az esetekben *nem követték az akadémiai publikálás szabályait*. A tudományos fórumokon³ kívüli közlésnek nem volt feltétele az anonim lektorok támogató véleménye, a szerkesztőknek többnyire e véleményekre támaszkodó közlési vagy elutasító döntése. Az említett tanulmányok írói gyakran kiléptek a tudományos bizonyítás szokásos rendszeréből és az olvasó asszociációit, érzelmeit is mozgósítva érveltek. Kutatásaik során szerzett ismereteikre, a magyar társadalom közös élményeire, olvasmányaira, a médiában, az interneten fellelhető történetekre és leírásokra építették gondolatkísérleteiket, állításaikat és következtetéseiket.

De milyen sebességgel érzékelték és elemezték az akadémiai publikálás és bírálat szabályait követő hazai közgazdászok a gyors és jelentős társadalmi-gazdasági és intézményi változásokat? Élesebben fogalmazva: mennyire voltak érdekeltek a váratlan és nagy léptékű fejlemények kutatásában és elemzésében? Ha kiderül, hogy az észlelés és az elemzés között hosszú idő telik el, ha az elemzés szokásos módszerei nem kellően hatékonyak és a gyors változások kutatása a tudományos előmenetel szempontjából sem kifizetődő, akkor érdemes újragondolnunk a tudományos fórumokon kívüli közlések szerepét a társadalomtudományban.⁴ Tanulmányunk adalék a remélt újragondoláshoz.

Két eset – két folyóirat

¹ A Magyar Nagylexikon [2004, 15. kötet, 402. o.] szerint a rendszer: „Egymással strukturális kapcsolatban álló és szoros kölcsönhatásban levő alrendszerek és rendszerelemek olyan önszerveződő vagy szervezett együttese, amely meghatározott szabályok, törvényszerűségek megléte esetén egészként létezik.

² A szocialistával szemben *Kornai* [2007, 115. o.] így jellemzi a kapitalista rendszert: „1. A tulajdonviszonyokat illetően domináló szerepe van a magántulajdonnak, és legfeljebb alárendelt, kiegészítő szerepe a köztulajdonnak. 2. A társadalmi-gazdasági tevékenységek koordinációját illetően domináló szerepe van a piacnak, és legfeljebb alárendelt, kiegészítő szerepe a központilag vezérelt bürokratikus koordinációnak. 3. Nincs olyan politikai hatalom, amely ellenségesen állna szembe a kapitalizmussal, a magántulajdonnal és a piaccal. Vagy aktívan támogatja ezeket az intézményeket, vagy legalábbis jóindulatúan, 'barátságosan' semleges irányukban.”

³ Jellemzően tudományos folyóiratok, konferenciák, műhelyek.

⁴ A két közlési és elemzési mód között nincsenek éles határok, a szürke zóna mérete és kiterjedése is rendre módosul. A tudományos tevékenység definícióival, az akadémiai közösség ezzel kapcsolatos hallgatóságos megállapodásainak változásaival itt nem foglalkozunk.

A cikkben az akadémiai szabályokat követő tudományos tevékenység egy jól behatárolható részét elemezzük. Azt vizsgáljuk, hogy magyar elméleti-elemző közgazdászok milyen megállapításokat tettek a 2010 utáni hazai társadalmi-gazdasági folyamatokról. Elsőre – tekintjük ezt módszerkereső előtanulmánynak – a *Közgazdasági Szemlében* és a *Külgazdaság* című folyóiratokban az Alaptörvény⁵ 2010. áprilisi elfogadásától 2015 májusáig megjelent cikkek tartalomelemzését végeztük el.⁶

A két folyóiratban megjelent lektorált cikkeket tartalmuk alapján három csoportra osztottuk. Az elsőbe azok az írások tartoznak, amelyekben a szerzők nem elemzik, illetve illusztrációként sem használják állításaikhoz a magyar gazdaság, társadalom folyamatait és jelenségeit. A második csoportba a 2010 előtti magyarországi állapotokkal, folyamatokkal foglalkozó, vagy legalábbis ezekről említést tevő cikkek kerültek. *A harmadik csoportot azok a cikkek alkotják, amelyek a 2010 utáni időszak hazai fejleményeit is vizsgálják vagy említik.* A 2010 utáni változásokat leíró-elemző hazai közgazdaság-tudomány működését az 1. táblázat (D) oszlopába sorolt 43 cikk tartalomelemzése alapján próbáljuk bemutatni.

A *Közgazdasági Szemle* a hazai közgazdaság-tudomány hatvan éve havonta megjelenő legtekintélyesebb folyóirata.⁷ Egy számban átlagosan 4-6 lektorált cikk jelenik meg a Tanulmányok, a Vita, a Hozzászólás, az Esszé, a Műhely, a Verseny és Szabályozás stb. rovatokban, valamint a tematikus különszámokban. A folyóirat hasábjain rendre megemlékeznek a közgazdaság-tudomány elhunyt jeles képviselőiről, beszámolnak a szakma közérdeklődésre számot tartó tudományos eseményeiről és rendszeresen olvashatunk könyvbírálatokat is – ezekkel az írásokkal itt nem foglalkozunk.⁸ A *Közgazdasági Szemlében* 260 lektorált folyóiratcikk jelent meg a vizsgált időszakban, köztük könyvméretű, teljes különszámot megtöltő tanulmányok és újraközlések. Ezek között 22 olyan lektorált cikket találtunk, amelyek a 2010 utáni magyarországi fejleményekről közöltek adatokat és elemzéseket.

A lapot csak alkalmanként kézbe vevő olvasóval tudatjuk, hogy a *Külgazdaság* kéthavonként megjelenő közgazdasági szakfolyóirat, amelynek minden számában megtaláljuk a Jogi mellékletet is, jogelméleti, illetve jogszabály-értelmező lektorált

⁵ Elfogadta a magyar Országgyűlés 2010. április 25-én.

⁶ Itt nem foglalkozunk a többi hazai közgazdasági folyóiratban megjelent írásokkal, továbbá magyar és nem magyar szerzőknek külföldi szakfolyóiratokban a minket érdeklő kérdésekről publikált, lektorált cikkeinek elemzésével.

⁷ Évente tizenegy alkalommal, egy duplaszámmal jelenik meg.

⁸ Noha közülük nem egyben értékes utalásokat olvashatunk a 2010 utáni folyamatokról.

cikkkel. A folyóirat a lektorált cikkek mellett évente egyszer közreadja a legnagyobb elemző intézetek éves gazdasági prognózisait (összefoglalóit). A másik hagyományos rovat a Körkérdés, amelyben felkért szakértők, kutatók fejtik ki rövid, 2-4 oldalas esszéikben a véleményüket a magyar gazdaság időszerű fontos ügyeiről, problémáiról.⁹ A prognózis-összefoglalók és a Körkérdésre adott válaszok számos, a gazdasági-társadalmi rendszer változásait ismertető, értékelő gondolatmenetet tartalmaznak, ám ezeket figyelmen kívül hagyjuk a továbbiakban, hiszen nem lektorált írások. A Jogi mellékletben olvasható lektorált és nem lektorált szövegek sem tárgyai az elemzésünknek. E megfontolások szerint a vizsgált időszakban 94 lektorált közgazdasági cikket közölt a *Külgazdaság*. Ezek közül 21 cikkben találtunk leírást, utalást vagy elemzést a 2010 utáni hazai folyamatokról.

1. táblázat

A két folyóiratban fellelhető lektorált, közgazdasági tárgyú cikkek száma 2010 májusa és 2015 májusa között

Folyóirat	Lektorált cikkek (A)	Magyarországi foglalkozó cikkek (B)	Magyarország 2010 előtti gazdasági folyamatait elemző, említő, leíró cikkek (C)	Magyarország 2010 utáni gazdasági folyamatait is elemző, említő, leíró cikkek (D)
<i>Közgazdasági Szemle</i>	260	191	47	22
<i>Külgazdaság</i>	94	38	32	21
Összesen	364	229	81	43

⁹ 2010: Körkérdés a válságról és az állami beavatkozásról.

2011: Körkérdés a kis- és közepes vállalatok gazdaságélénkítésben betöltött szerepéről.

2012: Körkérdés az Európai Unió szerepéről a következő években.

2013: Körkérdés a gazdasági növekedés esélyeiről.

2014: Körkérdés az állam gazdasági szerepéről.

2015: Körkérdés a magyar gazdaság szerkezetének és pénzügyi rendszerének átalakulásáról.

2011-ben még kevés bennünket érdeklő írás jelent meg, később gyakrabban közöltek 2010 utáni fejleményeket elemző vagy ezekről tudósító, említést tevő folyóiratcikkeket.¹⁰ (Lásd a 2. táblázatot.) Ezt a szerzők rendelkezésére álló információ mennyiségének gyarapodása éppúgy magyarázza, mint az, hogy a feldolgozott adatok, a tanulmányokban, jelentésekben összegzett kutatási eredmények mennyisége is nőtt az idő múlásával.¹¹

A tartalomelemzés további szempontjai

A közreadott cikkek színvonala számunkra itt közömbös. Amit a két folyóirat lektorai és szerkesztői közölhetőnek ítélték, azt kizárólag a tartalom szempontjából osztályoztuk.¹² Az így elkülönített – műfajukat, a szerzők elemzési módszerét tekintve többféle – szövegeket, szövegrészeket elemezzük, értékeljük a továbbiakban. (Lásd a 2. táblázatot.)

Az *esszé jellegű* cikkek csoportja a legnépesebb. Szerzőik – többnyire korábbi kutatásaik alapján – nem hipotéziseket bizonyítanak, hanem állításokat vagy vélekedéseket közölnek a 2010 utáni állapotokról vagy folyamatokról.¹³

2. táblázat

A 2010 utáni változásokat leíró, elemző cikkek a megjelenés éve szerint

Év	<i>Közgazdasági Szemle</i>	<i>Külgazdaság</i>	Összesen
2011	1	2	3
2012	6	3	9
2013	5	8	13

¹⁰ Talán véletlen, de 2015 első hónapjaiban nem találtunk a két folyóiratban ilyen írásokat.

¹¹ A *Közgazdasági Szemlénél* a beérkezett cikkek közel kétharmadának közléséről vagy elutasításáról több mint két hónap elteltével döntenek, és a cikkek ötöde legalább fél évig vár elbírálásra. Nincs tudomásunk arról, hogy a beküldés és a közlés közötti idő növekedett volna a vizsgált időszakban.

¹² A két folyóirat közlési politikájával, preferenciáival sem foglalkozunk. A *Közgazdasági Szemle* a beküldött cikkek mintegy harmadát nem közli. A *Külgazdaság* szerkesztőinek becslései hasonló arányokról tudósítanak. Nem tudjuk, hogy az elutasított cikkek hogyan oszlanak meg az általunk képzett csoportok között.

¹³ A Magyarország uniós csatlakozásának 10. évfordulója alkalmából megjelent *Közgazdasági Szemle* különszáma jórészt ilyen cikkekből áll.

	10	8	
2014			18
2015. január–május	–	–	–
Összesen	22	21	43

Egy újabb csoportba kerültek a vizsgált, vagy a hosszabb, így a 2010 utáni éveket is magukba foglaló időszakról készült elemzések, amelyekben a szerzők hipotéziseket, feltevéseket igazolnak (vagy próbálnak igazolni) a közgazdaság-tudomány bevált, elfogadott, széles körben alkalmazott módszereivel, elemzési technikáival. E körben több olyan cikket találtunk, amelyekben a szerző a 2010 utáni fejleményekkel foglalkozik, de az okok vagy az okozatok között nem említi a társadalmi-gazdasági rendszer radikális változásait és az elemzés többnyire így is meggyőző, érvényes.¹⁴ Ez arra utal, hogy *léteznek társadalmi-gazdasági folyamatok, amelyek érvényesülését nem módosítják vagy gátolják meg a 2010 után felállított intézmények és szabályok.*

Mások viszont – közreadva a 2010-es fordulat előtt kezdett és az új rezsim alatt folytatódó kutatásaik eredményeit – a két időszak közötti különbségeket regisztrálták.¹⁵ Jellemzően az új vagy a 2010 után módosított szabályozások, szabálycsomagok mérhető, megfigyelhető következményeit, szabályozók egyedi hatásait elemezve próbálják kideríteni, becsülni a változások lehetséges irányát és következményeit. *Soós [2011]* az úgynevezett adósságszabály szövegének összehasonlító elemzésére vállalkozott, *Cseres-Gergely–Simonovits [2011]*

¹⁴ *Szalavetz Andreának [2013a]* a magyar vállalatok funkcionális feljebb lépéséről (upgrading) a 2010 után folytatott, de a 2010 előtti hosszabb időszakra is kiterjedő terepkutatásai szerint nem mutatkozott törés vagy fordulat a vállalatok viselkedésében és törekvéseiben 2010 után. Az új gazdasági-társadalmi szerkezet valószínűleg nem befolyásolta a feljebb lépés eseményeit és folyamatait. Egy kérdőíves felmérés eredményeit ismertető színvonalas tanulmányában *Mikesy Álmos [2013]* is a folyamatosságot dokumentálhatta: a magyarországi mikro-, kis és középvállalatok nemzetköziesedésének üteme csakúgy, mint a külföldi értékesítést nehezítő akadályok nem módosultak 2010 után.

¹⁵ *Komlósi–Szerb–Ortega-Argilés–Ács [2014]* a globális vállalkozási és fejlődési index módszertanának regionális szintre adaptálásával bizonyítják, hogy „a pénzügyi válság időszakát is magában foglaló időszakban (2008–2012) Magyarország általános vállalkozási teljesítménye sokkal gyengébb volt (49. hely), bár láthatóan 2010-től már javulás mutatkozott a teljesítményben.”

mikroszimulációs módszert használva készített előrejelzést a személyi jövedelemadó reformjának a társadalombiztosítási nyugdíjakra gyakorolt hatásáról. *Balaton-Tóth* [2012] az új magyar adósszabályt értékelték, *Kállay* [2014] az állami támogatások és a gazdasági teljesítmény közötti kapcsolatot elemzi cikkében. Fontos önkorlátozás: ezek a szerzők nem tekintették kutatásuk, elemzésük tárgyának az egymás mellett, rendszerként, alrendszerként működő intézmények, szabályok együttes hatását, kölcsönös kapcsolatait.¹⁶

Elemzésünk szempontjából a legfontosabbak azok a cikkek, amelyekben ilyen önkorlátozás nem vagy csak korlátozottan érvényesült. Szerzőiknek nem szegte kedvét az új hatalmi szerkezet befejezetlensége, az alrendszerek nehezen leírható kapcsolódása és működés módja. *Horváth-Péteri-Vécsei* [2014] cikkükben egy fontos alrendszer, az önkormányzati decentralizáció ellentmondásos történetét ismertetik. *Voszka* [2013] a tulajdonviszonyokat módosító állami szabályozók változását és az intézmények működését elemezte a 2010 utáni időszakban. *Mérő-Piroska* [2014] a szabályozásnak és a szabályozónak a bankrendszerre, *Halpern-Oblath* [2014] pedig a külgazdasági mérlegekre gyakorolt hatását vizsgálták.

A fontosabb megállapítások

A továbbiakban jellegzetes, többnyire összefoglaló állításokkal dokumentáljuk a közgazdaság-tudománynak a 2010 utáni időszak társadalmi-gazdasági változásokról tett fontosabb állításait. Mindössze egy szűrőt alkalmaztunk: csak többek által említett szerkezetekről, hajlamokról és ösztönzőkről számolunk be. Kívülről – a nemzetközi környezet felől – haladunk a hazai szabályozók, intézmények felé.

A keleti nyitás

A külgazdasági kapcsolatokkal foglalkozó publikációk regisztrálják az új politikai hatalom szemléleti fordulatát. Több cikk tárgya a sokat propagált „keleti nyitás”, a magyar export–import-szerkezet Európa-centrikusságának csökkentése úgy, hogy eközben jelentősen módosuljon az exportban részt vevő vállalatok köre. „A külgazdasági váltás legfontosabb céljai az exportáló vállalkozások számának növelése – elsősorban a hazai tulajdonú mikro-, kis- és közepes vállalkozások exportaktivitásának fokozásával –, továbbá az export irányváltása: az EU-export domináns szerepének csökkentése és a keleti nyitás, vagyis a közép-ázsiai és a kínai export növelése. Az ehhez alkalmazott eszközök közül a legfontosabbak az ágazati prioritások kijelölése, amelyek elsősorban termelő iparágakat érintenek... Fontosak még az intézményi változások, elsősorban a kereskedőházak

¹⁶ A tárgy és a módszer diktálta határok betartása esetenként jobbító javaslatok előterjesztésével járt együtt. Ezek értékelésére nem vállalkozunk. Lásd például: *Biró-Sziklai-Kóczy* [2012].

létrehozása, megerősítése, továbbá az exportfinanszírozási lehetőségek javítása és bővítése.”
(*Szerb–Márkus–Csapi, 2014*)

A kutatók mérsékelt eredményekről számoltak be: „2011-ig a magyar export növekedése Ázsiába valóban dinamikusabb volt, mint általában. Mindazonáltal a multinacionális vállalatok lokációs döntései éppen ellenkező hatást is kiválthatnak. A leányvállalatok relokációja Magyarországról jelentősen csökkentheti a magyar exportkapacitást és megváltoztathatja a külkereskedelem szerkezetét. Mindezekre utaló jelek 2012-ben tapasztalhatók, amikor a magyar export lendülete megtört, csökkent az Ázsiába irányuló kivitel. A kevés hazai beruházás és a finanszírozási nehézségek is korlátozhatják az ázsiai exportot.” (*Éltető–Völgyi, 2013*) Így a számos szabályozó- és intézményi változtatással ösztönzött „keleti nyitás stratégiájának rövid távon valószínűleg kevés hatása lesz az Ázsiába irányuló magyar kivitelre” (*Éltető–Völgyi, 2013*). Továbbá: „Az általunk elemzett 799 fős magyar mikro-, kis- és közepes vállalati minta cégei alig fordultak elő az ázsiai országokban, a közép-ázsiai országok pedig teljes mértékben hiányoztak a palettáról.” (*Szerb–Márkus–Csapi, 2014*)

Harcban az Európai Unióval

A 2010 után hatalomra került politikai erőket az Európai Unióval szemben erős bizalmatlanság jellemzi. Az uniós kapcsolatokért felelős intézmények és szabályozók jórészt nem, ám az értelmezésük és működtetésük jelentősen változott: „A kormányzati stratégia képernyőjén az EU jelenleg kettős, kontrasztos szerepben tűnik fel: egyrészt pénzforrás, sőt ez idő szerint a hazai közületi fejlesztések szinte kizárólagos finanszírozója, másrészt kötekedő ellenőr, amely tőlünk ’idegen’, sőt számunkra ’káros’ normákat próbálna ránk erőltetni.” (*Balázs, 2014*) Mindez növekvő számú vállalt, esetenként gerjesztett konfliktussal járt: „Az elmúlt években egyre gyakrabban folyt »szabadságharc« Brüsszel ellen. Ez akkor is újszerű, ha a baloldali kormányoknak sem volt súrlódásmentes a viszonyuk az uniós intézményekkel – nem utolsósorban a mellékönyvelések és a komolytalan előrejelzések, valamint a vállalt kötelezettségek ’elbliccelése’ miatt. Az is igaz, hogy a magyar közbeszédben jó másfél évtizede jelen van a harcos szembenállás retorikája is. Ez azonban egészen 2010-ig nem vált a kormányzati gyakorlat és a hivatalos kommunikáció meghatározó elemévé.” (*Csaba, 2014*)

A központi állam növekvő hatalma és befolyása a gazdaságban

Több cikk az önkormányzatoknak a központi állammal szembeni hatalomvesztéséről és az állami tulajdon növekvő súlyáról tudósít. 2010 után erőteljesen központosították az önkormányzatok által felhasználható pénzeket és feladatokat. „Két év alatt egyharmadával csökkent a helyi szinten ellátott feladatok pénzügyi aránya: 2012-ben az önkormányzati

kiadások nagysága a GDP-hez viszonyítva már csak 9,3 százalék volt, szemben a 2010. évi 12,8 százalékkal. A feladatok ellátásának központi szintre helyezése egyben a forráselosztás nyitottságát is korlátozta. Az iskolák és kórházak döntően központi költségvetésből való finanszírozása automatikusan csökkentette a nem kormányzati megoldások körét. Megnőtt az állami-közösségi tulajdon befolyása, továbbá csökkent az alternatív és magánszervezetekre épülő szolgáltatásszervezés lehetősége mind a humán, mind a közüzemi szolgáltatások terén.” (Horváth–Péteri–Vécsei, 2014) A 2010 előtti magyar önkormányzati rendszer számos *korrigálható* hibával és hiányossággal működött: „A helyi önkormányzati modell belső intézményi korlátait nem sikerült kellően lebontani, így a méretgazdaságossági problémát sem lehetett megoldani, csak határok között tartani. A feszültségek így újratermelődtek, mert a közigazgatási alkalmazási környezet nem volt alakítható. A méretgazdaságossági probléma kezelésére Magyarországon az intézményi struktúra nem volt képes eléggé befogadó módon és adaptívan reagálni. Önmagában mindez együtt sem érte volna el a működésképtelenség szintjét, a modell totális leváltása ebből nem vezethető le.” (Horváth–Péteri–Vécsei, 2014)

Fontos, több írásban dokumentált változás az állami tulajdon növelése, növekedése. „A magyar állam részvénytulajdona három év alatt megduplázódott. Állami kézbe kerültek energetikai óriások és kisebb bankok, nagy közszolgáltatók és apró boltok, nyereséges és a csőd szélén álló cégek, teljes pakettek és kisebbségi részesedések. A lezáratlan folyamatról készült pillanatfelvétel azonban nem káoszt, hanem egységbe rendeződő képet exponál: a köztulajdon kiterjesztése a gazdaság működéséről alkotott kormányzati felfogás szerves része, fontos, bár nem kizárólagos eszköze az állami szerepvállalás módosításának, a vagyonok és jövedelemszerzési lehetőségek átrendezésének.” (Voszka, 2013)

Fiskális politika – adók, támogatások

A 2010 utáni időszakban jelentősen átalakult fiskális politika, az adók és a támogatások szabályozása is több cikk tárgya. Egy részük a kormány által alkalmazott hagyományos, mások pedig a szokatlan „unortodox”, fiskális eszközök, mechanizmusok hatását és működését elemzik.

Cseres-Gergely–Simonovits [2012] megállapították, hogy: „a 2009–2013 közötti időszakban már végbement és még tervezett szja-változások bruttó alapú járulék és a nettó alapú járadék esetén önmagukban nem jelentősen, a GDP mintegy 0,2 százalékaival növelik az első évben a nyugdíjköltségvetés hiányát. Az idő múlásával a veszteség növekszik, és annál jobban, minél nagyobb a reálbér emelkedésének üteme.” Erdős [2012] alig egy évvel a bevezetése után, a legnagyobb léptékű szabályozóváltozás, az egykulcsos adó társadalmi-gazdasági hatásait értékelte cikkében: „Az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetéséhez kapcsolódó

kormányzati várakozások túlzottak voltak: mind a kereslet, mind a lakossági és az országos szintű megtakarítások növekedése elmaradt a várt mértéktől, és a kínálati hatások sem a remélt módon alakultak. Az egykulcsos adó bevezetésének keresleti hatása azért is gyenge, mert csak a jómódúak nettó jövedelme növekedett, és mivel a magyar gazdaság importfüggősége kimagaslóan nagy, az indukált keresletnövekedés nagyrészt az importot, nem pedig a belső keresletet növeli. A tehetősek megtakarítási határhajlandósága érzékeny ugyan a személyi jövedelemadó csökkentésére, de az országos szintű megtakarítási hányad mégsem emelkedik: az egykulcsos adó bevezetése miatt közel annyival nő meg az államháztartás deficitje, mint amennyivel nagyobb lett a jómódúak nettó jövedelme.”

A szabályozó állam vállaltámogatási rendszerének a működését vizsgálja *Kállay* [2014]. A támogatás-túladağolás tüneteit bemutatva arra a következtetésre jut, hogy „Ha Magyarország a nélkül folytatja a magas arányú állami támogatásra épülő gazdaságfejlesztést, hogy tisztázná és megszüntetné az alacsony hatékonyság okait, akkor a következő programozási periódus forrásai sem fognak érdemben hozzájárulni a gazdasági teljesítmény javulásához.”

Míg *Cseres-Gergely Zsombor* és *Simonovits András*, *Erdős Tibor* és *Kállay László* az állam hagyományos szabályozó eszközeinek működését elemezték, addig más szerzők a szabályozás szokatlan, egyedi eszközeinek 2010 utáni működéséről tettek állításokat. Az elemzések és állítások egy része itt is parciális. Például a devizahitelezésben „A fiskális terhek megosztásánál pedig a végtörlesztés során a kormány oly módon járt el, hogy azoknak juttatott jelentős transzfert, akik élni tudtak a végtörlesztéssel, azaz akiknek vagy volt jelentősebb megtakarítása, vagy még a jelenlegi körülmények között is hitelképesek voltak. Magyarul azoknak, akik erre nem voltak rászorulva. Ez a transzfer mintegy 370 milliárd forintot tesz ki, amelyből 111 milliárd forintot közvetlenül az adófizetők állnak.” (*Várhegyi*, 2014)

Az adórendszer jelentős átalakításának a gazdasági szereplők előbbinél szélesebb körét érintő következményeit mérlegeli *Belyácz-Kuti* [2012]. „Az utóbbi két évben alkalmazott (és a bevezetésre tervezett) különféle ágazati adók fő jellemzője, hogy a profit helyett a forgalmat adóztatják. Ezek az adóbevételek rövid távon alkalmasak a költségvetési lyukak betömésére, a tervezett hiánycél tartására, közvetett hatásaik azonban egyértelműen gátolják a gazdasági növekedést. Az újabb és újabb extraadók mind a fogyasztásra, mind a termelésre negatívan hatnak. A várakozásoktól eltérően a személyi jövedelemadó csökkentése lényegében egyáltalán nem növelte a fogyasztást, ugyanakkor a különadók kifejezetten rontották az érintett szektorok beruházási lehetőségeit.” *Losoncz* [2014] szerint a negatív nemzetközi hatások sem maradnak el: „A kormány ... az általa nem konvencionálisnak vagy

unortodoxnak nevezett, a piacgazdaság alapelveivel és a fenntartható gazdasági növekedés követelményeivel ellentétes gazdaságpolitikája jegyében (visszamenőleges jogalkotás, jogbizonytalanság, kiszámíthatatlan gazdaságpolitika, az állam beavatkozása a piaci folyamatokba stb.) sikertelenül kísérelte meg tágítani költségvetés-politikai mozgásterét az EU-ban.”

Kormánybarát monetáris politika, bankszabályozás

A 2008-ban kezdődő, világméretű gazdasági visszaesés hatására „jelentős fordulat következett be a bankszabályozás szerkezetében Magyarországon is. A makroprudenciális szemlélet jegyében született szabályok és intézményi változások egyrészt a banki működés kockázatának egy új értelmezésére épültek, amely rendszerszinten jelentkező kockázatokra is fókuszált, és ezért több szabályt, illetve számos, meglévő szabály esetében magasabbra kalibrált puffereket írt elő. Másrészt az új szabályok és intézmények megváltoztatták az állam és a bankszereplők viszonyát, az állam megerősödött, megnőtt a banki folyamatokat befolyásoló képessége. Magyar sajátosság, hogy a 2010-ben bekövetkezett kormányváltástól kezdve az állam szerepe nem csupán a nemzetközileg is jelenlevő makroprudenciális szemlélet miatt, hanem a hatalmon levő magyar kormány sajátos értékválasztása miatt is erősödött.” (Mérő–Piroska, 2014)

A monetáris szabályozás egy fontos elemére koncentráló másik elemzés szerint 2010 után „a Magyar Nemzeti Bank kamatdöntései jól leírhatók egy rugalmas, inflációs célkövető rezsimmal: a Taylor-szabályban szignifikáns szerepe van az inflációs céltól való eltérésének és – a szabályok egy része esetén – a kibocsátási résznek. Emellett a döntéshozók figyelembe vették az országgkockázatot is, annak növekedésére a kamat emelésével válaszoltak.” (Regős, 2013)

Várhegyi [2014] szerint azonban „a monetáris politika is hozzájárult ahhoz, hogy a gazdaság a szükségesnél nagyobb zuhant. A helyzetet csak súlyosbította, hogy a 2010 tavaszán hatalomra került kormány számos intézkedésével rontotta a bankok jövedelmi és tőkehelyzetét, ami jelentősen kihatott forrásellátottságukra is. A banki különadó, majd 2011-től a végtörlesztési törvény és az árfolyamgát rendszere súlyos veszteségeket idézett elő a bankok többségénél, amelyek – a válság előidézte értékvesztések pótlásán felül is – jelentős tőkeemeléseket tettek szükségessé a többnyire külföldi tulajdonosok részéről.”

Ebben a helyzetben – noha a gazdaság élénkítése nem tartozik a jegybankok klasszikus feladatai közé – az MNB növekedési hitelprogramot hirdetett. Kibővítette eszköztárát. A likviditásbővítő intézkedéscsomag három nem konvencionális – a központi bankok által nem vagy csak ritkán alkalmazott eszközt tartalmazott (univerzális jelzálog-vásárlási program, a

jegybanki hitelnyújtáshoz kapcsolódó fedezeti kör szélesítése, a fedezet mellett nyújtható hitelkeret). A hatások legalábbis kétségesek: „A gyakorlatban az MNB kibővített eszköztára sem hozott kielégítő eredményt, főként azért, mert nem segítette elő a hosszú lejáratú forintalapú hitelezést. A recessziós környezetben és a bankokat sújtó kormányzati intézkedések mellett a hitelintézetek aligha tudtak eleget tenni a vállalati hitelállomány növelését előíró követelménynek.” Ráadásul „A jegybanki vezetők kormány iránti elkötelezettségéből fakadó szerepzavar hitelességi csapdát hozott létre, mivel a hitelprogram költségvetési hatásai saját kamatdöntéseit is korlátozhatják.” (Várhegyi, 2014)¹⁷

A magyar gazdaság teljesítménye

A kirajzolódó működésmód 2013-ig nem kedvezett a gazdasági növekedésnek. „Magyarországon azonban a belföldi felhasználás bővülését nem csupán a magánszektorban tapasztalt – állam által is inspirált – adósságleépülés, hanem a kormány gazdaságpolitikája és annak jellege is fékezte. Az egykulcsos adó a fogyasztást, a nem termelőnek vélt (szolgáltató, pénzügyi közvetítői) tevékenységeket sújtó különadók rendszere pedig a beruházásokat fékezte, akárcsak a gazdaság intézményi-befektetői környezetének az elmúlt években tapasztalt határozott romlása, amelyre valamennyi nemzetközi felmérés felhívta a figyelmet. Ezek a tényezők is hozzájárultak ahhoz, hogy 2013-ban európai összehasonlításban kivételesen alacsonyra, 92 százalékra süllyedt a belföldi felhasználás részesedése a GDP-ben.” (Halpern–Oblath, 2014)

Értékelő megjegyzések

A tartalomelemzés fontos tanulsága, hogy az akadémiai publikálás szabályait követők sajátos önkorlátozással csak a jó eséllyel bizonyítható vagy éppen elvethető hipotézisekkel foglalkoznak. Másként viszonyulnak kutatásuk tárgyához, mint a tudományos fórumokon kívül megjelent írások szerzői. Náluk a bizonyítás mellett nagyobb teret kapnak a feltevések, az extrapolált folyamatok és jelenségek.

Az akadémiai publikálás szabályait követők különösen körültekintően járnak el a befejezetlen, a kibontakozó folyamatok leírásakor és elemzésekor. A 2010 utáni gazdasági-társadalmi folyamatokat elemzők ezzel kapcsolatos dilemmáiról így ír Voszka [2013] az állami tulajdon térnyeréséről írt tanulmányában. „Az elemzés hozzájárulhat a folyamatok tárgyyszerű értékeléséhez, elháríthatja az elhamarkodott vagy szélsőséges megítélést. Ezért talán akkor is érdeklődésre tarthat számot, ha a későbbre halasztott összehasonlítás, de legalább annyira az átalakítások lezáratlan volta miatt ma még főként csak magukat a döntéseket elemezhetjük, a

¹⁷ A gazdaság élénkítése ugyanis nem tartozik a jegybankok klasszikus feladatai közé.

működési mechanizmusra gyakorolt hatásokat kevésbé. Arra sem adható végleges válasz, hogy a jelenlegi államosítások sajátos magyar modellt jelentenek-e, vagy illeszkednek valamilyen nemzetközi mintába – annál is kevésbé, mert nem csak Magyarország van átalakulófélben. Ezért inkább csak hipotézisként fogalmazzuk meg a cikk fő mondanivalóját.”

Az eltérő módszerekkel készült, tárgyukban változatos 43 cikk szerzőit valószínűleg hasonló megfontolások vezették. Az eredmény: a 2010 utáni hazai társadalmi-gazdasági folyamatokkal foglalkozó cikkek nem elegendőek egy formálódó gazdasági-társadalmi rendszer leírásához, rekonstruálásához. Esetünkben a szokatlan és váratlan jelenségek értelmezésére a közgazdaság-tudomány csak késéssel és részben volt alkalmas.

Ezek a folyóiratcikkek azonban hasznos és fontos adalékokkal szolgálnak az átalakuló szerkezetről. A keleti nyitás, a konfliktusos viszony az Európai Unióval, az állam, ezen belül a központi állam növekvő befolyása, az állami tulajdon növekvő volumene és hányada, a felső középosztálynak kedvező adórendszer, a kormány gazdaságpolitikáját támogató, a gazdaságot speciális programokkal is élénkítő központi bank a gazdaságpolitika formálóinak és a szabályozás működtetőinek a hajlamairól és ösztönzőiről is informál bennünket. Az elemzett jelenségek és folyamatok valószínűleg egy irányba tartanak, kölcsönösen erősítik egymást, de csak az együttthatások további alapos kutatása után állíthatjuk, hogy egy formálódó vagy éppen elkészült rendszer elemeit írtuk le és elemeztük.

Irodalom

Balázs Péter [2014]: Közeledés vagy távolodás? *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf., április, 350–362. o.

Belyác Iván – Kuti Mónika [2012]: A makrogazdaság fenntartható finanszírozási pályájának elérhetőségéről. *Közgazdasági Szemle*, LIX. évf. július–augusztus, 781–797. o.

Bokros Lajos [2014]: Elveszett évtized. A magyarországi gazdaság- és társadalomfejlődés újabb zsákutcája és a még mindig lehetséges modernizáció alapvetése. *Élet és Irodalom*, melléklet, január 2.

Balaton András – Tóth G. Csaba [2012]: Az új magyar adósságszabály értékelése. *Közgazdasági Szemle*, LIX. évf., 10. sz., 1107–1138. o.

Bíró Péter – Sziklai Balázs – Kóczy Á. László: [2012] Választóközvetek igazságosan? *Közgazdasági Szemle*, LIX. évf., november, 1165–1186. o.

Csaba László [2014]: A félig tele pohár. *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf., 4. sz., 439–451. o.

Csanádi Mária [2014]: Egy pártból egypárt? Fidesz-Magyarország hatalmi hálója. *Heti Világgazdaság*, október 4.

Cseres-Gergely Zsombor – Simonovits András [2011]: A személyi jövedelemadó reformjának hatása a társadalombiztosítási nyugdíjakra. *Közgazdasági Szemle*, LVIII. évf. 12. sz., 1029–1044. o.

Debreczeni József [2013]: A Fideszes rablógazdaság De.Hu Könyvkiadó, Budapest.

Éltető Andrea – Völgyi Katalin [2013]: „Keleti nyitás” a számok tükrében – külkereskedelem Ázsiával. *Külgazdaság*, LVII. évf., 7–8. sz.

Erdős Tibor [2012]: Egykulcsos jövedelemadó és gazdasági növekedés. *Közgazdasági Szemle*, LIX. évf. 2. sz., 109–138. o.

Halpern László – Oblath Gábor [2014]: A gazdagsági stagnálás „színe” és fonákja. Mivel jár együtt az exporttöbblet és az adósságsökkenés? *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf. 7–8. sz., 757–800. o.

Horváth Áron – Kiss Hubert János – Mclean Aliz [2013]: Hat-e a lakóingatlanok árára az energiahatékonyság? *Közgazdasági Szemle*, LX. évf., 9. sz., 1025–1044. o.

Horváth M. Tamás – Péteri Gábor – Vécsei Pál [2014]: A helyi forrásszabályozási rendszer magyarországi példája 1990–2012. *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf., 2. sz., 121–147. o.

Hudecz András [2012]: Párhuzamos történetek. A lakossági devizahitelezés kialakulása és kezelése Lengyelországban, Romániában és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, LIX. évf., 4. sz., 349–411. o.

Kállay László [2014]: Állami támogatások és gazdasági teljesítmény. Támogatás-túladagolás a magyar gazdaságfejlesztésben? *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf., 3. sz., 279–298. o.

Komlósi Éva – Szerb László – Ortega-Argilés, Raquel – Ács J. Zoltán [2014]: A vállalkozási tevékenység regionális különbségei Magyarországon a regionális vállalkozási és fejlődési index alapján. *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf., 3. sz., 233–262 o.

Kornai János [2007]: Szocializmus, kapitalizmus, demokrácia és rendszerváltozás. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Kuhn, Tomas, S. [1984]: A tudományos forradalmak szerkezete. Gondolat Kiadó, Budapest.

Losonczi Miklós [2014]: Magyarország tíz éve az EU-ban – mekkora volt a mozgástér? *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf., 4. sz., 486–492. o.

Magyar Bálint (szerk.) [2013]: Magyar polip. A posztkommunista maffiaállam. Noran Libro Kiadó, Budapest.

Magyar Bálint – Vásárhelyi Júlia (szerk.) [2014]: Magyar polip 2. A posztkommunista maffiaállam. Noran Libro Kiadó, Budapest

Magyar Bálint (szerk.) [2015]: A magyar maffiaállam anatómiája. Noran Libro Kiadó, Budapest.

Magyar Nagylexikon [2004]: Magyar Nagylexikon 1–19. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó Zrt.

Mérő Katalin – Piroska Dóra [2014]: Makroprudenciális paradigmaváltás a bankszabályozásban Magyarországon. *Külgazdaság*, LVIII. évf., 3–4. sz.

Mikesy Álmos [2013]: A magyarországi mikro-, kis- és középvállalatok nemzetköziesedése és a külföldi értékesítést nehezítő akadályok. Egy vállalati felmérés tanulságai. *Külgazdaság*, LVII. évf., 1–2. sz.

Pétevári Zsolt [2014]: Bonapartizmus a köbön. *Élet és Irodalom*, október 3.

Regős Gábor [2013]: Kockázattal kiegészített Taylor-szabályok becslése Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, LX. évf., 6. sz., 670–702. o.

Soós K. Attila [2011]: Az államadósság-szabály és a magántulajdon védelme az új alaptörvényben. *Külgazdaság*, LV. évf., 7–8. sz.

Szalavetz Andrea [2013a]: Szolgáltatás jellegű vállalati tevékenységek fogoly típusú kiszervezése – funkcionális feljebb lépés a hazai feldolgozóipari leányvállalatok szemszögéből. *Külgazdaság*, LVII. évf., 5–6. sz.

Szalavetz Andrea [2013b]: Feljebb lépés a multinacionális vállalatok globális értékláncain belül – a hazai leányvállalatok tapasztalatai. *Külgazdaság*, LVII. évf., 1–2. sz.

Szerb László – Márkus Gábor – Csapi Vivien [2014]: Versenyképesség és nemzetköziesedés a magyar kisvállalatok körében a 2010-es években. *Külgazdaság*, LVIII. évf., 11–12. sz.

Tölgyessy Péter [2014a]: Ki tudja, hol áll meg? Letölthető: http://index.hu/belfold/2014/12/22/tolgyessy_peter_elemzes_első_resz/

Tölgyessy Péter [2014b]: Rajtunk múlik. Letölthető: http://index.hu/belfold/2014/12/23/tolgyessy_peter_elemzes_masodik_resz/

Ungváry Rudolf [2014]: A láthatatlan valóság – A fasisztoid mutáció a mai Magyarországon. Pesti Kaligramm Kiadó, Budapest.

Várhegyi Éva [2014]: Irányváltás a hazai monetáris politikában. *Külgazdaság*, LVIII. évf., 1–2. sz.

Vince Péter [2013]: Érdekek egybeesése és ütközése. Szemelvények a Mol államhoz fűződő kapcsolataiból. *Külgazdaság*, LVII. évf., 5–6. sz.

Voszka Éva [2012]: Mérleghinta. A Magyar Villamos Művek mint nemzeti bajnok. *Külgazdaság*, LVI. évf., 5–6. sz.

Voszka Éva [2013]: Államosítás, privatizáció, államosítás. *Közgazdasági Szemle*, LX. évf. december, 1289–1317. o.

**Articles of two economic journals on the social-economic development in Hungary after
2010 (a documented essay)**

MIHÁLY LAKI

We analyze the statements of Hungarian economists on the post-2010 social-economic developments of our country based on a sample of peer-reviewed articles published in two Hungarian scientific journals in the last years. The so-called eastern opening, the conflicting relations with the EU, the growing influence of the state, the growing volume and proportion of the state property, the reformed tax regime which is favorable to the upper middle class, the central bank which supports the basic elements of the government's economic policy inform us about important inclinations and incentives of economic policy makers and of regulating institutions of the economy. But these collected contents of 43 peer-reviewed articles are not enough to reconstruct or to describe an evolving social-economic system.